

Г. К. КОЖЕВНИКОВ, канд. юрид. наук, доц. Ун-ту внутр. справ України,
В. М. ХОТЕНЕЦЬ, канд. юрид. наук, доц. НЮА України,
Ю. П. ЯНОВИЧ, канд. юрид. наук, доц. Ун-ту внутр. справ України

ЗНАЧЕННЯ НАВАНТАЖЕННЯ ТА УМОВ ПРАЦІ СЛІДЧОГО ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЙОГО ДІЯЛЬНОСТІ¹

Стан проблеми. В Україні норми навантаження на слідчих вперше були визначені наказом Міністра внутрішніх справ України від 25 листопада 1992 р. № 745 «Про невідкладні заходи щодо вдосконалення структури і організації органів попереднього слідства в системі МВС України». Пункт 4.5 цього наказу визначив ці «науково обгрунтовані» норми: «Слідчий апарат утримується за рахунок коштів державного бюджету, виходячи з науково обгрунтованих норм навантаження (35 справ в провадженні одного слідчого на рік) та з урахуванням оперативної обстановки на території обслуговування». Проте в Державній програмі боротьби із злочинністю, затвердженій постановою Верховної Ради України від 25 червня 1993 р., пропонується довести чисельність слідчих в органах внутрішніх справ, виходячи вже з розрахунку 35 закінчених провадженням кримінальних справ одним слідчим.

Незважаючи на однаковість вказаних цифр, фахівці з кримінального процесу і криміналістики розуміють, що йдеться про абсолютно різні обсяги навантаження на слідчого. В першому випадку (наказ МВС) на одного слідчого припадає на рік 35 справ, розслідуваних ним, тобто справ, направлених до суду, закритих, зупинених, переданих за підслідністю; у другому — у навантаження зараховуються тільки справи, направлені до суду і закриті. Наскільки ці показники різні, свідчить статистика: у Харківській області, наприклад, слідчими органів внутрішніх справ і прокуратури у 1995 р. закінчено кримінальних справ в 2,6 рази менше, ніж знаходилось в провадженні протягом року.

У свою чергу, практика свідчить про невідповідність названих показників (35 кримінальних справ на одного слідчого) реальному навантаженню. Так, у 1995 р. в провадженні одного слідчого органів внутрішніх справ було в середньому 74 справи. Якщо виходити з повністю укомплектованої штатної чисельності слідчих органів внутрішніх справ, то на одного

¹ Ця тема розробляється тимчасовим творчим колективом при Науководослідному інституті вивчення проблем злочинності Академії правових наук України за дорученням спільного засідання Ради Національної безпеки при Президентові України та Координаційного комітету по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю при Президентові України. В творчому колективі, зокрема, працюють професори Л. М. Давиденко і В. О. Коновалова.

слідчого припадало б 58 справ, тобто в 1,65 рази більше, ніж за встановлений наказом МВС України норматив, що, зрозуміло, потребує збільшення штатної чисельності слідчих. Виходячи саме з таких розрахунків, керівництво Головного слідчого управління МВС України вважає за необхідне значно збільшити кількість слідчих в органах внутрішніх справ.

В той же час розрахунок навантаження за нормами, встановленими Державною програмою боротьби із злочинністю, виходячи з вищенаведених статистичних даних, показує, що на одного слідчого МВС у 1995 р. припадало 27,3 закінчених за рік справ (21,5 — за повною штатною чисельністю), тобто менш ніж у 1,6 рази за норму. За цих розрахунків постає питання про значне скорочення штатної чисельності слідчих.

Як бачимо, різний підхід до визначення категорії кримінальних справ, які становлять критерій для обчислення навантаження на слідчих, дає діаметрально протилежний висновок про їх штатну чисельність. Тому вважаємо недопустимими і рекомендації московської Академії внутрішніх справ, дослідники якої пропонували приймати за норму 38 справ, що знаходяться в провадженні у слідчого, або 23 закінчених протягом року справи. Якщо розраховувати необхідну чисельність слідчих за цими нормативами, то виявляється суттєва розбіжність: за першим нормативом майже в 1,65 рази більше, ніж за другим. Зрозуміло, що ці нормативи страждають недосконалістю, бо результат по обчисленню штатної чисельності слідчих має бути по обох показниках однаковим або мати незначну розбіжність.

У 1993 р. група працівників науково-дослідного центру Української академії внутрішніх справ провела дослідження теми «Нормативи навантаження та штатної чисельності слідчих міськрайоргану внутрішніх справ». Цією групою було розроблено математичну модель визначення штатної чисельності слідчих, щодо якої пропонувалось шляхом співвідношення показника оптимального навантаження роботи слідчого підрозділу окремого органу внутрішніх справ¹ (кількість кримінальних справ, які закінчені, зупинені, об'єднані, кількість осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності, число відказних матеріалів і внесених подань за чотири роки) з річним обсягом витрат робочого часу та корисного річного фонду часу одного слідчого виводити показник необхідної кількості слідчих.

Недоліком такого підходу до визначення штатної чисельності слідчих є, на наш погляд, те, що за основу розрахунків береться не науково обґрунтовані показники витрат ро-

¹ Як приклад практичного використання моделі у методичці наводяться розрахунки по Шевченківському РУВС м. Києва.

бочого часу слідчими на виконання слідчих та інших дій, а кількість вже розслідуваних кримінальних справ у різних слідчих підрозділах. За такою методикою обчислення необхідна кількість слідчих визначається для кожного підрозділу окремо, що звичайно має свій сенс, але не дає відповіді на запитання: скільки справ повинен чи може розслідувати слідчий протягом місяця, року.

Показник навантаження на слідчих органів прокуратури взагалі ніколи раніше не існував. Немає його і зараз. Наприкінці 60-х років цією проблемою займався старший науковий співробітник Всесоюзного інституту вивчення причин і розробки заходів попередження злочинності Л. О. Соє-Сір'ко (Москва)¹. Він розробив методику вивчення витрат робочого часу слідчого шляхом опиту (анкетування), фото- і самофотографування витраченого часу на провадження слідчих та інших дій, а також моментних (випадкових) спостережень. Але його дослідження проводились за основною темою «Наукова організація роботи слідчого» і тому питання навантаження не вивчалось.

У 1973 р. стан реального навантаження на слідчих прокуратури вивчався також і співробітником НДІ проблем зміцнення законності і правопорядку д-ром юрид. наук В. І. Шиндом (Москва). На його думку, навантаження на одного слідчого прокуратури міста, району повинно становити одну кримінальну справу на місяць. Але такий висновок не був підкріплений методичними розрахунками, оскільки дослідження стосувалось визначення навантаження прокурорів при здійсненні ними наглядових функцій на попередньому слідстві.

Зараз у прокуратурі встановлено інший підхід до визначення навантаження на слідчих. В органах прокуратури лише раз на рік вираховується продуктивність праці слідчих. При цьому береться до уваги лише кількісний показник закінчених справ, тобто направлених до суду і закритих. Ця кількість справ ділиться на наявну чисельність слідчих і на 11 місяців (з урахуванням відпусток), тобто виводиться середньостатистичний показник продуктивності праці слідчих прокуратури по окремих регіонах і в цілому по Україні. За останні три роки середньомісячна кількість закінчених справ в органах прокуратури становить 1,3—1,4 справи на слідчого.

Ця методика має свої хиби: не враховуються обсяг роботи по справах про нерозкриті злочини і по справах, які знаходяться в провадженні, виконання окремих доручень, робота слідчих в групах.

На відміну від прокуратури в органах внутрішніх справ йдеться не про продуктивність, а про навантаження, тобто

¹ Див.: Организация работы следователей. М., 1968. С. 14—25.

про кількість справ, які знаходяться у провадженні одного слідчого протягом року. Відмінність в тому, що до закінчених справ додаються й ті, що знаходяться в провадженні. Крім того, в МВС працюють понад 4 тисячі помічників слідчих, праця яких сприяє підвищенню показників слідчих і зараховується на рахунок останніх. Однак якщо визначити показник про продуктивність праці слідчих МВС за прокурорською методикою, то вийде, що продуктивність праці у слідчих МВС складає в середньому 2,5 закінчених справ на місяць. Якщо прийняти до уваги, що кількість слідчих з МВС за штатом в п'ять разів більша, ніж в органах прокуратури, а справи менш складні за характером вчинених злочинів, постає питання: чому продуктивність праці у слідчих органів внутрішніх справ тільки у два рази вища, ніж у їх колег з прокуратури? Відповідь дає статистика: якщо на одного слідчого в органах прокуратури припадало у минулому році в середньому по 15,2 справи, то на слідчого МВС — 74. І все ж існуючі методики визначення навантаження на слідчих недосконалі ще й тому, що при підрахуванні кількості справ, які може чи повинен розслідувати слідчий, поза увагою залишається головне: всі справи за складністю і обсягом різні, тому їх не можна механічно складати, ділити. У одній справі може бути один-два обвинувачених і один епізод, в іншій — і тих може бути десятки, однак офіційною статистикою кожна з них оцінюється як одна.

Організаційно-методичний відділ Генеральної прокуратури України у свій час запропонував внести зміни до статистичної звітності, щоб у ній простежувався кожний епізод, доля кожного підозрюваного по кримінальній справі, що давало б змогу оцінювати роботу не лише слідчих, а й оперативних служб. Таблиця по розслідуванню службових злочинів була запропонована, але й досі питання не вирішено, бо не всі зацікавлені, щоб їх робота піддавалась такому контролю. Це стосується як органів дізнання, так і слідчих. На думку фахівців Генеральної прокуратури України, лише такий підхід міг би дати змогу більш-менш об'єктивно враховувати обсяг і результативність діяльності по виявленню і розслідуванню злочинів і у якійсь мірі міг би стати частиною методики підрахунку навантаження на слідчих. Як бачимо, необхідна штатна чисельність слідчих в органах прокуратури визначається ще більш недоосконало.

Такий стан має на сьогодні проблема вимог щодо показників навантаження на слідчих різних відомств правоохоронних органів. Слід відзначити, що ця проблема має два аспекти: науково обгрунтований показник навантаження на одного слідчого, який би спирався і виходив з вимог практики, по-

перше, дозволив би визначитись з необхідною штатною чисельністю слідчих в тому чи іншому відомстві і, по-друге, був би стимулом для найбільш ефективної діяльності по розслідуванню злочинів окремим слідчим. Звідси випливає необхідність ретельного дослідження усіх факторів, які впливають на визначення показника навантаження на одного слідчого того чи іншого правоохоронного відомства. Тому члени тимчасового творчого колективу вважають, що методика дослідження цієї проблеми повинна включати до себе: обробку статистичної інформації про роботу слідчих підрозділів органів внутрішніх справ і прокуратури для визначення існуючого реального навантаження на одного слідчого; вивчення найбільш поширених категорій розслідуваних кримінальних справ з метою визначення оптимальної кількості і обсягу документів, які складає слідчий; опитування слідчих та їх керівників з досліджуваного питання за розробленою анкетой і обробка одержаної інформації; фотографування і самофотографування використання слідчими робочого часу; опитування відповідних працівників з метою визначення оптимального співвідношення між кількістю працівників карного розшуку, інших органів дізнання, в тому числі підрозділів, які займаються оперативно-розшуковою діяльністю, і кількістю слідчих у районі.

Попередні результати дослідження. З досліджуваної проблеми в листопаді-грудні 1995 р. проведено анкетування 60 слідчих з різних регіонів України, які навчалися в Інституті підвищення кваліфікації кадрів Генеральної прокуратури України та на факультеті підвищення кваліфікації Університету внутрішніх справ МВС України. 100 % опитаних зазначили, що з урахуванням реального навантаження на слідчих нині штатний розпис слідчих підрозділів МВС і прокуратури міського, районного рівня не є науково обґрунтованим. 94 % опитаних вважають, що необхідно збільшити штатну чисельність слідчих міського, районного рівня; 6 % слідчих вважають, що цього робити не слід. На запитання: «Яка максимальна кількість кримінальних справ може одночасно знаходитися в провадженні одного слідчого МВС і прокуратури?» були отримані різні відповіді, причому цифри, які називалися опитуваними, значно відрізняються. Так, слідчі системи МВС вважають, що в провадженні одного слідчого МВС може бути одночасно від 3 до 50 кримінальних справ. Що ж стосується слідчих прокуратури, то, на їхню думку, ця кількість повинна складати від 2 до 35 кримінальних справ. Така велика різниця між нижньою і верхньою межею пояснюється тим, що слідчі, які заповнили анкету, працюють в регіонах з різною криміногенною ситуацією. Представники західних

областей України, сільських районів вказували меншу кількість кримінальних справ, представники центральних, східних і південних областей, а також слідчих підрозділів у містах — навпаки.

На думку опитуваних, слідчий системи МВС районного, міського рівня повинен за рік закінчувати (тобто направляти до суду з обвинувальним висновком або закривати) від 30 до 50 кримінальних справ, а слідчий прокуратури — від 8 до 30.

Досить різним є відношення опитуваних до встановлення нормативного навантаження для слідчих МВС і прокуратури районного, міського рівня. 58 % з них вважають, що такий норматив повинен бути, а 42 % — навпаки. Більшість з тих респондентів, котрі проти встановлення нормативу навантаження, впевнені, що він призведе до того, що слідчий будь-якою ціною буде намагатись виконати кількісний показник, що неодмінно позначатиметься на якості розслідування.

На питання: «Як впливає кількість кримінальних справ, що знаходяться в провадженні, на якість і продуктивність розслідування?» Майже 100 % опитуваних відповіли, що велика кількість кримінальних справ негативно позначається на якості розслідування. Серед негативних наслідків перевантаження називається те, що слідчий перетворюється на «ремісника», не має можливості в повній мірі реалізувати свої професійні навички. Крім того, це призводить до тяганини по справах, незаконного зупинення попереднього слідства, не дає можливості зосередитись повною мірою на розслідуванні складних справ, примушує працювати в ряді випадків на межі фізичних можливостей людини (наказ МВС України № 745).

Умови праці слідчих. Фактором, який безпосередньо впливає на ефективність і якість попереднього розслідування, є умови праці слідчих підрозділів МВС і прокуратури. Майже 100 % опитаних вважають, що в слідчих підрозділах не створено належних умов для слідчої роботи. Окремими службовими кабінетами забезпечено лише третину слідчих системи МВС, телефонами з окремим номером — менше половини. У районних, міських прокуратурах існують проблеми із забезпеченням навіть найнеобхіднішим для слідчої роботи: криміналістичною технікою, науково-технічними засобами, транспортом, юридичною літературою, бланками процесуальних документів, друкарськими машинками, канцелярськими товарами. Причому спостерігається така закономірність: чим нижчий рівень слідчого підрозділу, тим гірші умови праці.

Перевантаження слідчих у підрозділах районного, міського рівнів, незадовільні умови праці безпосередньо познача-

ються на якісному складі слідчого апарату. Величезна психологічна і фізична напруженість, під якою постійно працюють слідчі, що є наслідком їх відповідальності за правильне вирішення кожної кримінальної справи, матеріальне забезпечення, яке здійснюється на рівні співробітників інших менш «гарячих» підрозділів, призводить до того, що слідчу роботу залишають досвідчені фахівці, а також молоді здібні слідчі, які не витримують таких умов і ритму роботи. Внаслідок цього вакансії часто-густо заповнюються випадковими людьми, які ні за своїми діловими, ні моральними якостями нездатні працювати в слідстві¹.

«Коли на роботу в правоохоронні органи приходять кандидати, які не відповідають по своїм особистим даним необхідним вимогам, то негативні наслідки цього не обмежуються тим, що з них виходять погані працівники. Сама можливість існування поганих працівників значно знижує загальний рівень підготовленості відповідних апаратів. Позитивні працівники стають гіршими...; зменшують стимули для особистих високих вимог»².

Слідчих за рівнем завдань, які вони вирішують у своїй діяльності, цілком можна віднести до еліти органів внутрішніх справ, однак ні їх інтелектуальні здібності, ні характер діяльності, пов'язаної, як вже згадувалось, з фізичним і психологічним перенавантаженням, не отримують адекватної моральної³ і матеріальної винагороди. Тому на сьогоднішній день в МВС 23 % від загальної кількості слідчих працюють на слідстві до одного року, 32,3 % — від одного до трьох років. За 1995 р. слідчу роботу залишило 14,9 % працівників, причому їх кількість щороку невинно зростає.

Перевантаження слідчих, погані умови праці, неякісний склад слідчого апарату позначаються на характері слідчої діяльності. Замість збирання і дослідження доказів з метою встановлення і викриття осіб, винних у вчиненні злочину, слідчі фактично займаються оформленням кримінальних справ. У разі, коли особу встановлено, кримінальна справа

¹ За даними ГСУ МВС України, у 1995 р. на слідстві працювало трохи більше 60 % осіб, які мають вищу юридичну освіту. Причому цей показник з року в рік погіршується (для порівняння: у 1990 р. кількість слідчих з вищою юридичною освітою складала 88 %) і на вакантні посади призначаються, як показало опитування протягом минулого року слухачів, які проходили навчання з первинної підготовки слідчих для органів МВС в Університеті внутрішніх справ, особи з вищою або середньою військовою, сільськогосподарською і тому подібною освітою.

² *Томин В. Т.* Острые углы уголовного судопроизводства. М., 1991. С. 34.

³ При опитуванні слідчих органів внутрішніх справ багато хто з них визначав, що безпосередньо з посади слідчого на керівні посади не висувають, тоді як в органах прокуратури районні прокурори призначаються, як правило, з слідчих.

оформлюється для направлення до суду або закриття. Якщо особу не встановлено, оформлюється припинення розслідування. Причому і в першому, і в другому випадках діяльність по «оформленню» кримінальних справ здійснюється неякісно, з грубим порушенням процесуальної форми і вимог закону про повне, всебічне і об'єктивне дослідження усіх обставин справи. Можна без перебільшення констатувати, що у ситуації, яка склалася на даний момент, органи попереднього розслідування нездатні якісно виконувати завдання, поставлені перед ними законом.

На підставі викладеного можна зробити висновок, що проблема навантаження на слідчих та умови їх праці вимагають глибокого вивчення існуючої практики і наукового осмислення з метою розробки комплексу соціально-економічних, організаційних і законодавчих заходів щодо радикальної зміни ситуації, яка склалася у слідчих підрозділах МВС і Генеральної прокуратури України.

Напрямки подальшого дослідження. Одним з основних напрямків дослідження теми є визначення навантаження на одного слідчого по кількості кримінальних справ, які можуть одночасно знаходитися у його провадженні протягом місяця з урахуванням стану злочинності і категорії розслідуваних справ. Знайти єдиний показник навантаження для усіх слідчих органів внутрішніх справ і прокуратури неможливо, бо характер злочинності, а звідси і навантаження на слідчих, відрізняється між сільськими районами і районами у містах, між, наприклад, Донецькою і Чернівецькою областями і т. ін. Тому за основу береться окремий слідчий район у селі, місті. У сферу дослідження не можуть входити старші слідчі і слідчі з особливо важливих справ обласних підрозділів, які розслідують 2—3 справи на рік.

Для дослідження науково обгрунтованих норм навантаження на одного слідчого у сільському або міському районі необхідно використовувати кілька різних методів з тим, щоб можна було співставити отримані результати. Основними з них є: опитування (анкетування), фотографування і самофотографування трудових операцій слідчого, випадкові спостереження.

При визначенні науково обгрунтованих норм навантаження на слідчих виникає необхідність в розробці переліку трудових операцій слідчого, які впливають з його функціональних обов'язків, з видбиттям затрат часу на їх виконання. Такі спроби вже здійснювалися. Проведеними дослідженнями (Всесоюзний інститут вивчення причин і розробки заходів попередження злочинності (Москва), Українська академія внутрішніх справ) встановлено, що при розслідуванні кримі-

нальних справ слідчий виконує понад 90 трудових операцій, які впливають з чинного кримінально-процесуального законодавства і відомчих нормативних актів. На виконання всіх обов'язків, які покладені на слідчих, вони витрачають в середньому за день більш ніж 10 годин, працюючи кожну суботу та, в разі необхідності, в неділю. Причому навантаження у більш досвідчених співробітників ще вище.

Але й при вищеназваних значних витратах робочого часу деякі обов'язки слідчими виконуються неповністю або зовсім не виконуються. Наприклад, не всі кримінальні справи розслідуються достатньо глибоко і повно (особливо це стосується справ про неочевидні злочини), на низькому рівні проводиться робота щодо виявлення і усунення причин і умов, які сприяють вчиненню злочинів, в тому числі в порядку виконання вимог ст. 23 КПК, майже не здійснюється робота з правової освіти населення.

Дослідження свідчить, що для виконання необхідної періодичності усіх видів робіт відповідно до функціональних обов'язків, які впливають з нормативних актів, слідчому потрібно в середньому 2512 годин на рік. Корисний же фонд його робочого часу на рік, виходячи з встановленої законодавством кількості робочих днів в році, за вирахування відпуски і можливих втрат робочого часу внаслідок хвороби, складає 1800 год. Отже, обсяг робочого часу за рік, необхідний слідчому для виконання безпосередніх обов'язків (2512), перевищує корисний фонд (1800) на 712 годин, або на 3 години щоденно. Це перевищення компенсується слідчим, по-перше, за рахунок продовження робочого дня до 11—12 годин, скорочення часу і днів відпочинку і, по-друге, за рахунок зниження якості і ефективності розслідування кримінальних справ.

Багато часу відбирають також організаційні заходи — 266 годин від річного бюджету, або 10,6 %, чергування — 259 (10,3 %). Разом з тим недостатньо уваги приділяється таким видам робіт, як взаємодія з іншими службами — 21 година (0,80 %), використання технічно-криміналістичних засобів при проведенні слідчих дій — 9 годин (0,36 %), вивчення кримінальних справ, що отримані з інших підрозділів, та їх об'єднання — 14 годин (0,55 %).

Організаційні заходи. Результати дослідження показують, що до факторів, які обумовлюють перевищення фактичних витрат робочого часу над розрахунково-необхідними, можливо віднести такі фактори організаційного характеру.

1. Відсутність переліку видів робіт, які впливають з функціональних обов'язків слідчого, з відображенням норм часу їх виконання та потрібної частоти на протязі року.

Ознайомлення на місцях виявило, що функціональні обов'язки слідчих розробляють начальники відділів або їх заступники, при цьому хоча б приблизних розрахунків норм часу на їх виконання не провадиться, річний фонд робочого часу не оцінюється. Як наслідок цього фактичні витрати часу на виконання видів робіт слідчі вважають за розрахункові, а періодичність їх виконання визначають в залежності від виконання поточних завдань, спрямованості і характеру вимог безпосередніх керівників.

2. Незважаючи на заборону (наказ МВС України від 25.11.92 № 745, п.п. 2,9 та 2.13), все ще продовжуються відволікання слідчих від основної роботи і залучення до виконання обов'язків, притаманних міліції: конвоювання, охорона громадського порядку під час проведення спортивних заходів, мітингів, патрулювання та ін.

3. Недоліки в підвищенні кваліфікації слідчих.

Вище відзначалося, що на даний час більш половини слідчих мають стаж роботи до трьох років, з них ще половина — до одного року, до того ж багато слідчих не мають і спеціальної освіти, і підготовки. В цих умовах актуальним стає навчання нових співробітників, підвищення їх професійної кваліфікації. Вивчення цієї ділянки роботи виявило, що в більшості районних відділів заняття з службової підготовки слідчі проходять разом із співробітниками інших служб, а тому поза програмою залишаються питання тактики проведення слідчих дій, аналізу слідчої ситуації, вміння діяти в екстремальних обставинах, складання процесуальних документів, ведення діловодства.

На заняттях з службової підготовки для слідчих рідко аналізується їх діяльність по розслідуванню кримінальних справ з розбором допущених помилок або успішно вирішених завдань, майже не розглядаються питання професійної етики, психології особи, психологічних проблем, пов'язаних із стосунками учасників розслідування.

4. Недоліки в організації праці і робочого часу слідчих.

За результатами опитування 68 % слідчих планують свою роботу в індивідуальних планах, 21 % — у тижневих, 11 % — у місячних. Повністю виконуються 33 % планів, неповністю — 53 % і взагалі не виконуються 14 %. Не всі слідчі складають календарні плани-графіки розслідування по всім своїм наявним справам та матеріалам. Тільки у 21 % опитаних слідчих керівництвом слідчих підрозділів контролювалось виконання планів. Недоліки у плануванні призводять до перевитрат часу слідчими, невірному його розподілу стосовно видів робіт.

До непродуктивних витрат робочого часу веде також відсутність криміналістичної техніки, засобів зв'язку, оргтехніки. Більшість слідчих відмітили, що вони не забезпечуються письмовими приладдями, бланками службових документів, що призводить до вимушеного виготовлення бланків однотипних документів, принизливого звернення до установ і організацій сторонніх відомств за допомогою (виготовлення бланків, зняття копій з документів та ін.). Багато слідчих самі шукають письмовий папір тому, що не забезпечуються ним зовсім або в кількості, далекій від потрібної. Недостатня кількість у багатьох слідчих підрозділах друкарок змушує самих слідчих виконувати друкарські роботи (протоколи допитів, обвинувальні висновки, запити, поточне листування та ін.)¹.

Суттєво збільшує час виконання деяких видів робіт відсутність автотранспорту (на це вказав кожний четвертий опитований слідчий).

Значну частину робочого часу слідчих по вибіркових даних займає складання різного роду повідомлень, підготовка відповідей на отримані запити з інших правоохоронних органів, отримання необхідної оперативної та іншої інформації, за якою вони нерідко змушені їхати в УВС області (міста). Комп'ютеризація цих процесів дозволила б скоротити втрати робочого часу при виконанні перелічених та інших видів робіт.

Негативно позначаються на організації слідчого процесу також проблеми, пов'язані з невідповідністю реальним умовам життя існуючих розцінок оплати праці спеціалістів, експертів і перекладачів та витрат інших учасників процесу; складністю залучення до участі у справі захисника; низьким матеріальним забезпеченням співробітників правоохоронних органів під час службових відряджень; тривалими строками проведення експертиз; відсутністю місць та механізму зберігання в ході попереднього слідства великогабаритних предметів, що визнані речовими доказами; затягуванням строків підготовки і укладення двосторонніх угод про надання правової допомоги у кримінальних справах з іншими державами.

На наш погляд, одним із напрямків підвищення якості роботи слідчих підрозділів та поліпшення умов праці окремого слідчого є практичне вирішення зазначених проблем, і передумовою успішного втілення у життя організаційних факторів буде розробка науково обґрунтованих рекомендацій. До цих

¹ Штатним розкладом у прокуратурах районного рівня передбачено одну посаду друкарки на всіх працівників прокуратури, посади ж помічника слідчого не передбачено зовсім.

факторів, як уже відмічалось, належить і питання професійної підготовки слідчих як в умовах навчальних закладів, так і на практиці. Потребує покращення методичне забезпечення попереднього слідства, наукова розробка відповідно до сучасного законодавства методики розслідування окремих категорій найбільш поширених злочинів особливо пов'язаних із ринковими відносинами. Необхідна розробка типової програми підвищення кваліфікації слідчих різного рівня професійної підготовленості, згідно з якою повинні проводитись заняття з слідчими по службовій підготовці.

Підсумовуючи сказане, слід зробити такі попередні висновки.

Рекомендована кількість справ, які можуть бути в провадженні у окремого слідчого, не може автоматично тягти за собою збільшення штатної чисельності слідчого апарату.

Зниженню навантаження на одного слідчого, зокрема сприяли б:

- 1) декриміналізація ряду злочинів;
- 2) розширення переліку злочинів, по яких проводиться перевірка у вигляді протокольної форми досудової підготовки матеріалів;
- 3) відродження дізнання як самостійної форми попереднього розслідування;
- 4) закріплення в КПК положення, згідно з яким слідчий після проведення на початковому етапі розслідування необхідних слідчих дій у справі, у якій не встановлено особу, яка скоїла злочин, міг би повернути її органу дізнання для встановлення цієї особи оперативно-розшуковим шляхом;
- 5) перегляд підслідності;
- 6) спрощення процесуального порядку застосування науково-технічних засобів;
- 7) створення належних умов праці слідчим;
- 8) прийняття Закону України «Про статус слідчого», який би передбачив соціально-економічні гарантії забезпечення найбільш ефективної діяльності слідчого;
- 9) вирішення проблеми матеріальної винагороди праці слідчого. З метою закріплення на посадах слідчих висококваліфікованих фахівців слід передбачити підвищення окладів і доплату до них у вигляді 75 % від заробітної плати через 10 років і 100 % — через 15 років безперервного стажу на слідчій роботі.

Надійшла до редколегії 20.07.96